

A vertical yellow bar with rounded corners on the left side of the page.

Ännu en underbar natt?

OM EN SKATTEREFORM FÖR ETT NYTT ÅRHUNDRADE

ANDERS JOHNSON

Författare: Anders Johnson

Anders Johnson är skriftställare med inriktning på svensk politisk och ekonomisk historia. Han har bland annat författat flera böcker om globaliseringen och informationsrevolutionen.

Form: Katarina Moberg

Tryck: Arkitektkopia 2015

Innehåll

Förord	4
Ett avgörande telefonsamtal	6
Noteringar under ett epokskifte	9
25 år av skattediskussioner	15
Århundradets skattereform	25
Ett omvälvande kvartssekel	33
25 år av lappande	53
Källor	61

FÖRORD

Skattepolitik har under lång tid varit en central fråga för TCO. Fokus har legat på inkomstskattefrågor och TCO har till exempel varit starkt pådrivande för genomförandet av individuell inkomstbeskattning, för sänkta marginalsatser och indexering av skatteskalorna. Inte minst var TCO starkt bidragande i arbetet för 90/91 års stora skattereform.

Viktiga delar i reformen var att inkomstskatterna utformades så att det lönar sig att utbilda sig och ta ansvar, centrala skattepolitiska frågor för TCO. Alltför mycket av en löneförhöjning får inte gå i skatt när en välutbildad sjuksköterska tar på sig en chefsbefattning eller redovisningsekonomen tagit studielån och tjänstledigt för att gå en vidareutbildning.

Sedan 90/91 års skattereform sjösattes har mycket stora förändringar skett i förutsättningarna såväl här på hemmaplan som internationellt. Samtidigt har åtskilliga hundra förändringar i skattesystemet gjorts, vilket gjort att systemet förlorat översiktighet. Därför ser vi åter ett stort behov av en samlad skatteöversyn.

Skattepolitiken och förändringar i den är av stor betydelse för tjänstemannagrupperna, vare sig man arbetar i privat eller offentlig sektor. Det måste också finnas en stabilitet över tid. TCO anser därför att en skattereform behöver vara blocköverskridande och ha en bred förankring såväl i riksdagen som i samhället i stort.

Det krävs en lång process av förberedelser, problemanalyser och utredningar för att nå bredare samsyn mellan partierna och för att få till stånd ett beslut i riksdagen. Det är hög tid att inleda den processen och här vill TCO vara en konstruktiv aktör.

Som ett led i detta arbete har vi bitt Anders Johnson att ta fram denna skrift som både beskriver den skattepolitiska utvecklingen fram till "århundradets skattereform" och en del av de omvärldsförändringar som en skattereform för en ny tid måste vila på. Författaren ansvarar själv för innehållet.

Vi hoppas att denna skrift ska vara såväl informativ som tanke- och diskussionsväckande.

Oktober 2015

A handwritten signature in black ink, appearing to read "Eva Nordmark". The signature is fluid and cursive, with a long horizontal stroke extending to the right.

Eva Nordmark
TCOs ordförande

ETT AVGÖRANDE TELEFONSAMTAL

Det var TCO-ordföranden Björn Rosengren och jag som en novemberdag 1989 räddade ”århundradets skattereform”. Mest Rosengren, förstås. Men det var i alla fall jag som lyfte på telefonluren. Så här gick det till:

Förhandlingarna mellan Socialdemokraterna och Folkpartiet var nästan i hamn. Men uppgörelsen höll på att stjälpas av en återstående knäckfråga, nämligen brytpunkten för den statliga inkomstskatten och hur den skulle indexeras. Statsminister Ingvar Carlsson skulle ringa Bengt Westerberg för ett sista försök att komma överens.

Jag arbetade då som politisk sekreterare åt Westerberg. Hela staben hade samlats i hans rum för att åhöra det avgörande samtalet. Det var en mycket nedstämd Westerberg som efter ett par minuter lade på luren. Säkert var statsministern lika nedstämd över att det inte gick att komma överens.

Westerberg beslutade att han skulle tillkännage avhoppet från skatteförhandlingarna på en presskonferens en timme senare. Han gick därefter över till Anne Wibbles rum för att förbereda presskonferensen. Själv satt jag kvar ensam och håglös utanför Westerbergs rum då hans telefon började ringa. Jag brukade inte svara i hans telefon och hans assistent var just då inte på plats. Jag hade verkligen ingen lust att ta samtalet, men gick ändå in och lyfte på luren där en mycket ivrig röst hördes (fritt återgivet, efter mitt minne):

– Hej, det är Björn Rosengren. Jag måste omedelbart få tala med Bengt. Jag har hört att hans samtal med Ingvar inte gick så bra. Men det finns en lösning på frågan som jag är övertygad om att

både Socialdemokraterna och Folkpartiet kan köpa, så Bengt får inte göra något förhastat nu.

Jag sprang och hämtade Bengt som med viss skepsis lommade till telefonen. Åter satt vi i staben och tjuvlyssnade. Vi förstod att Rosengren var mycket ihärdig samtidigt som Westerberg föreföll tvivlande. Men möjligheten att kunna rädda skattereformen vägrade över. Westerberg beslöt att fortsätta förhandlingarna. Några dagar senare var århundradets skattereform i hamn.

* * *

Från många håll uttrycks i dag önskemål om en ny, genomgripande skattereform. Syftet med denna skrift är inte att skissa på hur en sådan reform bör se ut. Ambitionen är i stället att kortfattat:

- belysa de skattediskussioner och reformer som föregick den stora skattereformen 1990/91,
- beskriva hur århundradets skattereform kom till stånd,
- skildra ett par stora samhällsförändringar som har ägt rum sedan den reformen genomfördes,
- sammanfatta huvuddragen i de skattereformer som har genomförts sedan 1990.

Det begränsade utrymmet gör att de skattefrågor som främst kommer att behandlas är inkomst-, kapital- och konsumtions-skatterna medan exempelvis företagsbeskattningen i stort sett utelämnas. Flera viktiga omvärldsförändringar kommer också att förbigås, exempelvis frågor kring klimat, miljö och energi.

Stockholm i oktober 2015

Anders Johnson

Bengt Westerberg och Björn Rosengren stöttar varandra 1989.

Foto: Björn Larsson Ask/ SVD/ TT

”Låt oss lära oss själva och andra att politik inte bara behöver vara det möjligas konst, i synnerhet inte om man därmed menar spekulerandets, kalkylerandets, intrigerandets, de hemliga överenskommelsernas och det pragmatiska manövrerandets konst, utan att det också kan vara det omöjligas konst, det vill säga konsten att göra sig själv och världen bättre.”

Václav Havel, nyårstal den 1 januari 1990

Noteringar under ett epokskifte

1989

Januari Ungern inför förenings- och församlingsfrihet. DDR:s diktator Erich Honecker säger att Berlinmuren kommer att stå i ytterligare 100 år.

Februari Paraguays diktator Alfredo Stroessner störtas. De sista sovjetiska soldaterna lämnar Afghanistan.

Mars Valet till den sovjetiska folkkongressen blir en framgång för reformanhängarna. Den tjeckiske dramatikern Václav Havel döms till fängelse för uppvigling.

Juni Solidaritet vinner en jordskredsseger i de polska valen. Västtysklands förbundskansler Helmut Kohl försäkrar Sovjetledaren Michail Gorbatsjov att tysk återförening inte är en aktuell fråga.

Juli Österrike ansöker om medlemskap i EG.

Augusti Polen får en icke-kommunistiskt dominerad regering. En halv miljon balter bildar en 370 km lång mänsklig kedja för att uppmärksamma 50-årsdagen av Molotov-Ribbentrop-pakten.

September Ungern och Tjeckoslovakien tillåter DDR-medborgare att resa vidare till väst.

Oktober Ungern inför en demokratisk författning. DDR firar sitt 40-årsjubileum i Berlin.

November Berlinmuren faller. Tjeckoslovariens politbyrå och centralkommitté avgår, liksom Bulgariens diktator Todor Zjivkov. VPK-ledaren Lars Werner skickar lyckönskningstelegram till den rumänske diktatorn Nicolae Ceaușescus partikongress.

Foto: Göran Årnbäck/TT

December Nicolae Ceaușescu störs. Václav Havel väljs till Tjeckoslovakiens president. Augusto Pinochet förlorar presidentvalet i Chile.

Jublande Berlinbor möts
1989 på den fallna muren vid
Brandenburger Tor.

1990

Januari Jugoslavien avskaffar kommunistpartiets maktmonopol.

Februari Sovjetunionen avskaffar kommunisternas maktmonopol. Folkfronten segrar stort i det litauiska valet. Nelson Mandela frigges och ANC tillåts verka öppet i Sydafrika.

Mars Reformvännerna segrar i valen i Ryssland, Ukraina och Vitryssland. Namibia och Litauen utropas till suveräna stater. Fria val hålls i DDR och Ungern.

Maj Politbyrån buas ut vid förstamajdemonstrationen på Röda torget i Moskva.

Juni Fria val hålls i Tjeckoslovakien. Estline öppnar linjen Stockholm–Tallinn, den första färjan mellan Estland och den fria världen på ett halvsekel.

Juli De två tyska staterna ingår en valutaunion.

Foto: AP/TT

September Finland förklarar att de begränsningar i landets suveränitet som har rått under efterkrigstiden inte längre gäller.

1990 släpps Nelson Mandela fri efter 27 år i fängelse, apartheidsystemet föll och ANC kunde verka fritt.

Oktober Tyskland återförenas.

December Michail Gorbatsjov mottar Nobels fredspris.

1991

April Georgien utträder ur Sovjetunionen.

Juni Slovenien och Kroatien lämnar den Jugoslaviska federationen, vilket leder till krig.

Juli Warszawapakten upplöses.

Augusti Apartheidssystemet i Sydafrika upphör. Estland, Lettland och Vitryssland förklarar sig självständiga. Det sovjetiska kommunistpartiet förbjuds.

December Sovjetunionen upplöses. De tolv EG-medlemsstaterna möts i Maastricht och beslutar att bilda en politisk och ekonomisk union med gemensam valuta.

Foto: Michael Erhardsson/Mostphotos

1991 beslutade EG-staterna att bilda en gemensam union.

Sverige i omvandling

Den svenska politiken påverkades på olika sätt av de dramatiska omvärldsförändringarna åren kring 1990 när den järnridå som i årtionden hade gått från Viborg till Wismar nu försvann:

- Sverige ansökte om medlemskap i EG.
- Det svenska invasionsförsvaret började avvecklas och den traditionella neutralitetspolitiken omprövades efter kommunismens fall i Europa, Warszawapaktens upplösning och Natos utvidgning.
- En våg av avregleringar inleddes inom flera branscher, delvis inspirerade av liknande reformer i andra länder.
- En mycket omfattande skattereform genomfördes, även den med utländska förebilder.

Det svenska partiväsendet, som i över 50 år hade kännetecknats av stor stabilitet, började nu förändras i grunden:

- För första gången sedan demokratins införande tog sig ett nytt parti, Miljöpartiet de gröna, in i riksdagen 1988.
- I maj 1989 fick Socialdemokraterna för första gången mindre än 40 procent i Sifo sedan mätningarna startade 1967.

- I februari 1990 avgick den socialdemokratiska regeringen efter att ha fallit på frågan om att införa pris-, löne-, strejk- och skattestopp.
- Under 1990 bytte två partier namn: VPK strök ”kommunisterna” i sitt partinamn och FP lade till ”liberalerna” i sitt.
- I valet 1991 åkte MP ur riksdagen och in kom Ny demokrati och Kristdemokratiska samhällspartiet.

I juli 1990 presenterade den statliga Maktutredningen sin huvudrapport. Där konstaterades att åtskilliga av det moderna Sveriges institutioner var förbundna med en typ av industri-samhälle vars tid nu oåterkalleligen var förbi. Utredningen konstaterade att samhället avlägsnade sig från den svenska modellens kollektivistiska demokratiideal. I stället gavs den enskilde medborgarens integritet, handlingsmöjligheter och personliga inflytande en mer framträdande plats.

”Flera av gårdagens lösningar, såsom stordrift, standardlösningar och offentlig expansion, framstår i dag inte längre som möjliga. Samhällsförändringarna framtvingar därmed ett sökande efter nya samhällsorganisatoriska lösningar. På punkt efter punkt kan man därför iaktta hur de drag som en gång förknippats med den svenska modellens samhällstyp i dag utmanas och omprövas.”

SOU 1990:44: Demokrati och makt i Sverige,
Maktutredningens huvudrapport

**”Pengar är inte allt –
särskilt inte när skatten
är dragen.”**

Torvald Gahlin

25 år av skattediskussioner

Århundradets skattereform föregicks av ett kvartssekel med intensiva politiska diskussioner och mindre skattereformer. År 1964 hade Allmänna skatteberedningen kommit med ett betänkande, Nytt skattesystem (SOU 1964:25), som föreslog sänkta marginalsatser, sänkt inkomstskatt och övergång till indirekt beskattning. Den 2 november samma år lämnade TCO ett yttrande över betänkandet. TCO förordade bland annat detta:

- Sänkta marginalsatser så att det lönade sig bättre att arbeta. Yttrandet hette det bland annat: ”Den arbets- och utbildningsstimulerande effekten av lönedifferentieringen reduceras i dag i stor utsträckning genom den med stigande inkomst ökande marginalsatzen.”
- Indexering av skatteskalorna, så att skatterna inte höjdes på grund av inflationen.
- Övergång från sambeskattnings till särbeskattnings av äkta makars inkomster så att det lönade sig bättre för gifta kvinnor att arbeta.
- En omfördelning av skatteuttaget från direkt till indirekt skatt i form av socialavgifter och mervärdesskatt.

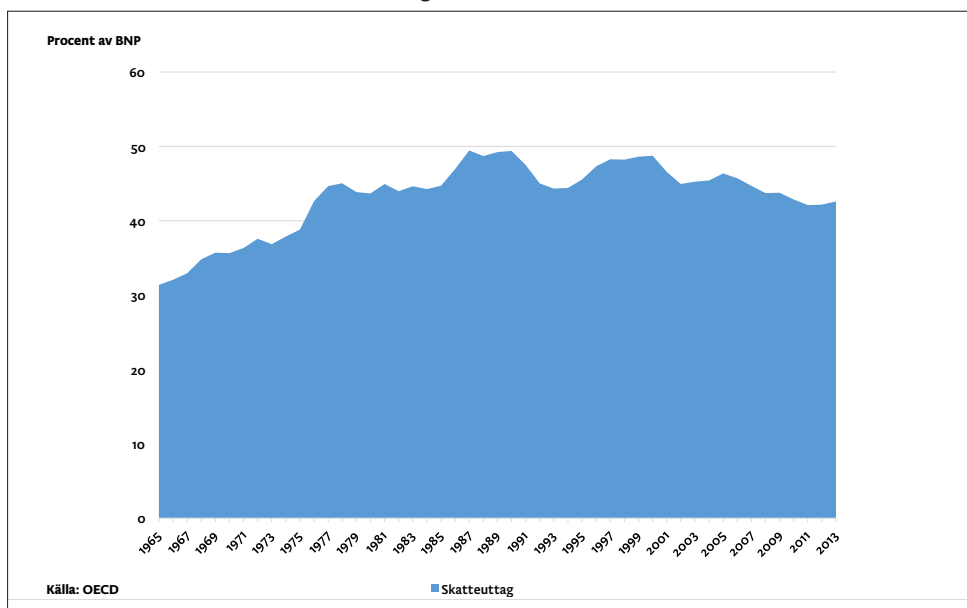
TCO ansåg att dessa förändringar borde ingå i en allsidig översyn av skattesystemet. Organisationen gick dock inte in i diskussioner om det totala skatteuttagets storlek.

Både Folkpartiet och Högern arbetade för sänkta marginalskatter. Tanken på indexerade skatteskalor hade väckts av FP-ledaren Bertil Ohlin på 1950-talet. Kravet på särbeskattnings hade länge ett svagt politiskt stöd. En omsättningsskatt på 4,6 procent hade införts 1960 (från 1969 ersatt av en mervärdesskatt) efter förslag från den socialdemokratiska regeringen och under hårt motstånd från de borgerliga partierna.

Allmänna skatteberedningens betänkande ledde inte till någon skattereform. Finansminister Gunnar Sträng (S) ansåg inte att marginalsatserna var något större problem. Han accepterade inte tanken att den som hade hög marginalsatt skulle dra sig för att arbeta mer; kanske skulle de i själva verket öka sin arbetsinsats för att få behålla en viss inkomst när så mycket gick till skatt.

Sträng avvisade också förslaget om indexering, dels därför att detta minskade den politiska makten över skatteskalorna, dels därför att höginkomsttagarna skulle gynnas mest av indexeringen. Man ska inte heller underskatta de politiska möjligheter som skapades av skatteskalor som inte var inflations-skyddade. Då kunde årliga justeringar av skatteskalorna framställas som skattesänkningar även om de i reala termer innebar lika höga – eller till och med något högre – skatter än tidigare.

Skattekvotens utveckling 1965–2013

Av diagrammet framgår att skattekvoten i Sverige nådde ett maximum 1990 motsvarande 49,9 procent av BNP. Den låg 2014 på 42,7 procent.

Fram till 1960-talet var det totala skatteuttaget i Sverige inte

högre än i många jämförbara länder. På 1970-talet började dock Sverige att avvika signifikant från omvärlden. Under en lång tid hade Sverige, tillsammans med Danmark, det högsta skatteuttaget. År 2013 låg Sverige på femte plats, efter Danmark, Frankrike, Belgien och Finland.

1971 års skattereform

Hösten 1970 beslutade riksdagen att genomföra en skattereform. När Gunnar Sträng presenterade förslaget sade han: ”Jag vill inte ha debatten cirklande kring marginalskatteerna. Det blir ett kineseri.” Reformen innebar att marginalsikten höjdes kraftigt i breda inkomstskikt.

Strax ovanför den genomsnittliga industriarbetarlönen (cirka 27 000 kronor per år) sattes en kraftig progression in. Marginalskatten för en person som tjänade 30 000 kronor höjdes från 42 till 49 procent. För den som tjänade 35 000 kronor höjdes den från 46 till 60 procent. Därtill kom kommunalskatter på i genomsnitt drygt 22 procent. De lagreglerade arbetsgivaravgifterna var på 11,9 procent och de avtalade avgifterna var på 8,8 procent.

Samtidigt beslutades om att införa särbeskattning för äkta makars förvärvsinkomster. Först 1987 avskaffades sambeskattningen av icke-arbetsinkomster. Förmögenheter sambeskattades fram tills förmögenhetsskatten avskaffades 2007.

Finansminister Ernst Wigforss (S) hade tillsatt en utredning om särbeskattning 1946. En enda ledamot, folkpartisten Ingrid Gärde Widemar, reserverade sig i betänkandet tre år senare för särbeskattning. Hon kom i två decennier att nästan ensam föra strid mot sambeskattningen. I en debatt 1957 frågade hon retoriskt: ”De gifta ska väl inte behöva betala någon nöjesskatt på äktenskapet?”

TCO hade fram till 1959 förordat sambeskattning av makar men från 1964 pläderade organisationen för särbeskattning, främst med argumentet att sambeskattning motverkade att kvinnor utan barn förvärvsarbetade. I mitten på 1960-talet svängde också den partipolitiska opinionen efter att kvinnor i flera partier tog ställning för särbeskattning, däribland socialdemokraterna Alva Myrdal och Inga Thorsson samt centerpartisten Elvy Olsson.

Ingrid Gärde Widemar.

Foto: Pressens bild/TT

Införandet av särbeskattning 1971 bidrog till att gifta kvinnors förvärvsfrekvens ökade kraftigt under kommande decennier. Andelen kvinnor i åldrarna 20–64 år som hade sysselsättning ökade från 59 till 84 procent mellan 1970 och 1990. Motsvarande andel för män var bägge år 89 procent. År 2014 var andelarna 78 respektive 82 procent.

”Särbeskattningsreformen innebar ett systemskifte. Den svenska välfärdsstaten, som ursprungligen byggde på idén om mannen som familjeförsörjare, förvandlades till en internationellt unik ’tvåförsörjarmodell’. Välfärdsforskare talar om övergången från en ’male breadwinner regime’ till en ’two breadwinner regime’. Särbeskattningsreformen gav kvinnor ett individuellt ekonomiskt medborgarskap, skilt från hushåll och familj. Kvinnor definierades inte längre som hustrur utan som självständiga aktörer i relation till staten.”

Lena Sommestad, 2013

Hagaöverenskommelsernas tid

Under 1970-talet steg inflationen, bland annat till följd av höjda oljepriser. Detta ledde till stora nominella löneökningar, vilket gjorde att breda inkomstgrupper fick ökad statlig marginalskatt. Dessutom ökade de genomsnittliga kommunalskatterna under 1970-talet från cirka 21 till 29 procent.

Kombinationen av hög inflation och marginalskatter upp emot 85 procent, med full avdragsrätt för ränteutgifter, innebar att hushåll med höga räntekostnader för boendet nästan fick betalt för att bo medan de som sparade på bank kunde få betala skatt på en negativ realränta.

För att mildra skatteeffekterna och underlätta avtalsrörelserna gjordes nästan årligen justeringar av skatteskalorna. Efter valet 1973 var ställningen mellan de politiska blocken helt jämn i riksdagen, 175 mandat för vardera blocket. Den socialdemokratiska regeringen behövde därför söka stöd över blockgränsen.

Detta ledde till de så kallade Hagauppgörelserna 1974 och 1975. I Hagaöverläggningarna deltog både oppositionspartierna och arbetsmarknadens organisationer. I skattefrågor gynnade detta TCO som ofta kunde räkna med särskild lyhördhet från Folkpartiet. Bakom 1974 års överenskommelse stod Socialdemokraterna och Folkpartiet. I 1975 års överenskommelse tillkom även Centern.

Marginalskatterna sänktes i bägge uppgörelserna. Därtill innehöll överenskommelserna även andra reformer, till exempel beslutet 1974 om en sänkning av pensionsåldern från 67 till 65 år. Reformerna finansierades genom höjda arbetsgivaravgifter – från 11,9 till 28,3 procent. Avsikten var att arbetsmarknadens parter skulle räkna av detta i kommande avtalsförhandlingar. Så skedde emellertid inte. Näringslivet drabbades därför av mycket stora kostnadsökningar 1975–1976, vilket bidrog till den djupa ekonomiska kris som landet genomgick under andra halvan av 70-talet.

En annan effekt av Hagaöverenskommelsen 1975 blev att egenföretagare kunde få marginaleffekter på över 100 procent, vilket Astrid Lindgren drabbades av. Hon skrev om detta i Expressen den 10 mars 1976. Gunnar Sträng ansåg att Lindgrens artikel rörde ”djup osak-kunskap” om skattesystemet: ”Men det begär vi ju inte att Astrid Lindgren ska klara.” Hon föreslog då att de två skulle byta jobb.

”En vacker dag var de vise männen som styrde Monismanien samlade på ett slott som vi kan kalla Haga, eftersom det hette så, och på en kafferast antagligen, när de inte hade tid att räkna efter så noga, fattade de ett märkligt beslut som gjorde livet mer än lovligt knepigt inte bara för Pomperipossa utan också för många andra människor i Monismanien. Men om detta visste Pomperipossa i förstone intet. Inte förrän hon plötsligt tillfrågades av en god vän: 'Vet du om att i år är din marginalskatt 102 procent?' 'Du pratar', sa Pomperipossa. 'Så många procent fi n n s ju inte!' För hon var inte särskilt hemma i den högre matematiken nämligen.”

Astrid Lindgren i Expressen den 10 mars 1976

Foto: Sven-Erik Sjöberg / TT

Gunnar Sträng läser Astrid Lindgrens artikel i Expressen.

Astrid Lindgrens artikel, och kanske än mer Gunnar Strängs debattinsats, bidrog till att Sträng verkligen fick byta jobb efter valet ett halvår senare.

Borgerliga regeringar och en underbar natt

År 1976 fick Sverige den första borgerliga regeringen på 44 år. I budgeten för 1977 framhöll budgetminister Ingemar Mundebo (FP) att regeringen tagit särskilt intryck av TCOs synpunkter på skatteskalen. Dåvarande TCO-ordföranden Lennart Bodström skriver i sina memoarer Mitt i stormen att utfallet för TCO blev bättre än vad man före valet hade enats med LO om att kräva.

”Den svenska hederligheten har varit en stolthet för mig och min generation. Nu har jag en förnimmelse av att vi genom dåliga lagar håller på att bli ett folk av fifflare. Av alla ofullkomligheter i vår inkomstbeskattning är för mig den allra allvarligaste att den direkt inbjuder till skatteflykt och skattefusk.”

Gunnar Myrdal, 1978

År 1979 infördes indexreglerade skatteskalor. TCO ställde sig dock tveksamt till förslaget eftersom organisationen ansåg att den gällande skatteskalen, som vuxit fram genom de årliga skatteomläggningarna, inte var lämplig att indexreglera. TCO ville i stället ha en genomgripande skattereform.

Den borgerliga trepartiregeringen lade i februari 1981 fram ett förslag till skattereform som innebar att den helt övervägande andelen löntagare skulle få marginalskatter som inte översteg 50 procent. Samtidigt uttalade regeringen att en överenskommelse med Socialdemokraterna om inkomstskatterna skulle eftersträvas.

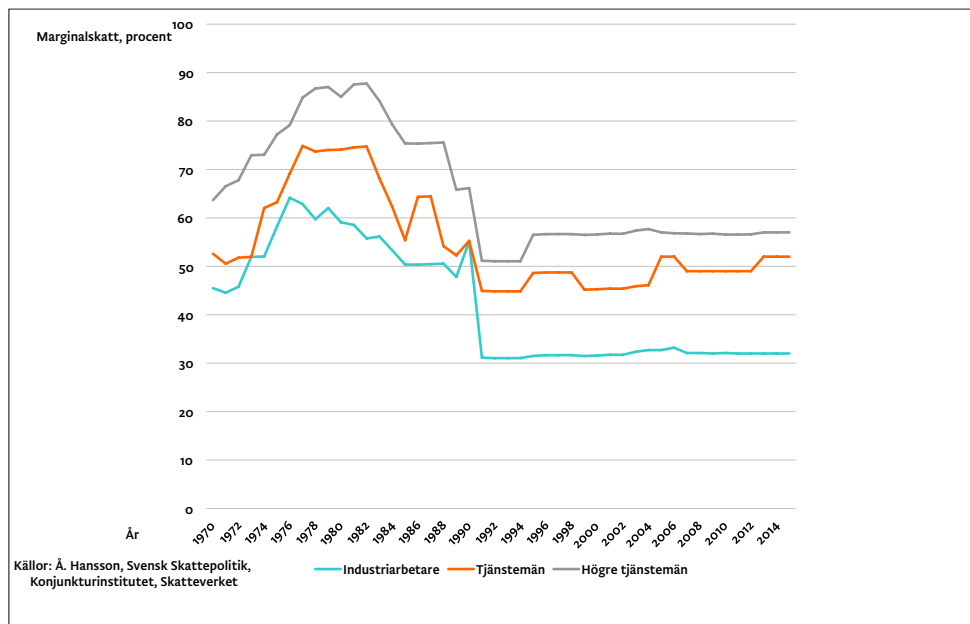
Socialdemokraterna avvisade regeringens förslag eftersom det ansågs fördelningspolitiskt orättfärdigt. Socialdemokraterna presenterade ett alternativt förslag som innebar att en marginalskattesänkning skulle kombineras med minskad avdragsrätt för ränteutgifter.

Nu inleddes förhandlingar mellan regeringen och Socialdemo-

kraterna. Regeringen företrädades av budgetminister Rolf Wirtén (FP). Den avgörande förhandlingen med Socialdemokraternas företrädare Kjell-Olof Feldt inleddes på kvällen den 23 april. Då överenskommelsen kunde meddelas dagen efter tillfrågades Wirtén av en journalist om hur natten hade varit. Wirténs svar, ”underbar!” gav upphov till uttrycket ”den underbara natten”. För Wirtén, som var en helnykter missionsförbundare och folkskollärare från Jönköping, var detta uttalande närmast ekivokt.

Överenskommelsen innebar att marginalskatten sänktes för de flesta till maximalt 50 procent. Vissa fick en sänkning från 85 till 50 procent. Avdragsrätten för skuldräntor maximerades till 50 procent. Samtidigt gjordes en justering i indexuppräkningsen av skatteskalorna så att de under åren 1983–1985 räknades upp med i genomsnitt 5,5 procent, oberoende av den faktiska inflationens storlek under dessa år. Därefter skulle indexeringen återgå till det som gällde tidigare, alltså fullt inflationsskydd.

Marginalskatt för industriarbetare, tjänstemän och högre tjänstemän 1970–2014

Moderatledaren och ekonomiministern Gösta Bohman var upprörd över de eftergifter som Wirtén hade gjort, men även för att han hade hållits utanför förhandlingarna. Moderaterna krävde nu att uppgörelsen skulle ändras och då så inte blev fallet meddelade Bohman den 4 maj att Moderaterna skulle lämna regeringen. I stället bildade Centerpartiet och Folkpartiet en mittenregering.

Foto: Jan Collsiöö / TT

Lennart Bodström väljer bilder till sin bok *Mitt i stormen* som kom ut 2001.

”Först 1981 presenterade finansminister Wirtén ett förslag som i mycket stor utsträckning överensstämde med TCOs önskemål. Av dem som yttrade sig om förslaget hade TCO den mest positiva inställningen. Detta var kanske inte utan betydelse för Socialdemokraternas beslut att träffa en uppgörelse i skattefrågan med Folkpartiet och Centerpartiet. Olof Palme gick till och med så långt att han betecknade marginalsattesänkningen som en del i en nödvändig större reform. Inom TCO betraktade vi trepartiuppgörelsen som ett framsteg och ett accepterande av vår skattepolitik.”

Lennart Bodström: *Mitt i stormen*, 2001

**”Skatter är när allt
kommer omkring
avgiften vi betalar för
privilegiet att vara
medlem i ett organiserat
samhälle.”**

Franklin D Roosevelt, 1936

Århundradets skattereform

Genom den underbara natten var huvudpunkterna i TCOs skatteförslag från 1964 genomförda: lägre marginalskatter, indexerad skatteskala och särbeskattning. Men säg den lycka som varar för evigt.

Skattereformen genomfördes i tre etapper 1983–1985, då under en socialdemokratisk regering. När den treåriga inskränkningen av indexuppräknings löpte ut, beslutade Socialdemokraterna ensidigt och efter påtryckningar från LO att inte, som överenskommet, återgå till fullt inflationsskydd i skatteskalorna. Erik Åsbrink, som då var statssekreterare i finansdepartementet, har i efterhand hävdad att detta var olyckligt eftersom det försämrade förhållandet till de båda mittenpartierna.

Successivt höjdes marginalskatterna för många tjänstemän under 1980-talet. Den 25 november 1984 publicerade Dagens Nyheter en debattartikel av Sture Nordh och Christer Romilson, ordförande i SKTF respektive Facklärarförbundet, där de krävde inflationsskyddade skatteskalor.

I valrörelsen 1988 blev skattefrågan mycket het. Men då föreföll det nog lika osannolikt att en stor svensk skattereform skulle sjösättas hösten 1989 som att Berlinmuren skulle falla. Folkpartiet, som Socialdemokraterna hade utsett till sin huvudmotståndare, presenterade ett detaljerat skatteförslag i valrörelsen med sänkta marginalskatter. Detta skulle finansieras med sänkt grundavdrag.

Det var mycket lätt att räkna ut hur olika grupper skulle påverkas av FP-förslaget: kraftiga skattesänkningar för höginkomsttagare medan deltidsarbetande skulle få högre skatt. Socialdemokraterna gick hårt åt Folkpartiet.

Någonting är ruttet i konungariket Sverige

66 dagar efter valet, alltså den 23 november 1988, höll Socialdemokraterna en presskonferens som skulle skaka om i skattedebatten. Där medverkade statsminister Ingvar Carlsson, finansminister Kjell-Olof Feldt, partisekreterare Bo Toresson och LO-ordförande Stig Malm. De kunde nu meddela att de hade enats om riktlinjerna för en genomgripande skattereform. Det som förvånade mest var nog de hårda omdömen som fälldes om det dåvarande svenska skattesystemet, vilket sades vara både perverst och ruttet.

Arbetarrörelsens ledning hävdade att skattesystemet var alltför komplicerat. De många olika skattesatserna skapade snedvridningar i ekonomin. Det var fullt av undantag och avdragsmöjligheter som stimulerade avancerad skatteplanering samtidigt som de gav upphov till oönskade fördelnings-effekter.

Det behövdes ett stort och samlat grepp på hela skattesystemet, vilket Kjell-Olof Feldt hade arbetat för en längre tid. Efter valet 1985 hade hans statssekreterare Erik Åsbrink fått i uppdrag att förbereda reformen. En viss inspiration hämtades från USA där Ronald Reagan hade genomfört reformer som innebar bredare skattebaser, lägre skattesatser och förenklade skatteregler. Även Storbritannien hade genomfört liknande reformer.

Den socialdemokratiska regeringen tillsatte flera skatteutredningar. De viktigaste var Utredningen om reformerad företagsbeskattning (URF) 1985, Utredningen om reformerad inkomstbeskattning (RINK) 1987 och Kommittén för indirekta skatter (KIS) 1987. Åsbrink var ordförande i URF och RINK. De tre utredningarna presenterade sina förslag i juni 1989. Huvudpunkterna var dessa:

- Ett dualt skattesystem skulle införas där arbete och kapital beskattades var för sig.
- En statlig inkomstskatt på 20 procent skulle tas ut över en nivå som endast berörde en mindre del av inkomsttagarna.

Tillsammans med kommunalskatten skulle detta ge en högsta marginalskatt på cirka 50 procent.

- I stort sett alla kapitalinkomster skulle beskattas med 30 procent. Ränteavdragen skulle också vara 30 procent.
- Reformen skulle finansieras med ökade indirekta skatter, bland annat en enhetlig moms på 25 procent som omfattade praktiskt taget alla varor och tjänster. Även energi- och fastighetsbeskattningen skulle höjas.

Det nya skattesystemet skulle bygga på enkelhet och likformighet: Så enhetliga skattesatser och så få undantag som möjligt. Därigenom minimeras de snedvridande effekterna samtidigt som motiven till skatteplanering minskar. Genom att bredda skattebaserna kunde dessutom skattesatserna reduceras, vilket minskade skattekilarna och snedvridningen ytterligare.

Det rörde sig om en mycket omfattande reform. Praktiskt taget alla skatter berördes och alla skattesubjekt – människor, företag och organisationer – påverkades. Rader av intressegrupper mobiliserade nu mot olika delförslag. En så genomgripande reform kunde därför bara genomföras om det fanns tillräckligt starka krafter som stod upp för helheten, några som inte bara var för det som var populärt (det vill säga skattesänkningarna), utan även för det som var mindre populärt (finansieringen).

Erfarenheterna från de parlamentariska utredningarna gjorde att regeringen bedömde att en uppgörelse med Folkpartiet låg närmast till hands. Erik Åsbrink hade dessutom vid en middag träffat Folkpartiets ekonomiska talesperson Anne Wibble och då frågat henne om de skulle ta en underbar natt tillsammans. Åsbrink förstod av hennes reaktion att det här fanns en öppning.

Moderaterna var knappast att räkna med eftersom de inte ville medverka i en reform som inte samtidigt sänkte det totala skatteuttaget. Då det gällde Centerpartiet var läget mera oklart. Kjell-Olof Feldt skriver i sina memoarer Alla dessa dagar: ”Vi visste faktiskt inte vad Centern ville i skattefrågan. Det fanns anledning att tro att man i Centerpartiet inte visste det själv.”

Anne Wibble.

Foto: Bengt O Nordin/TT

"En furste bör även visa sig som gynnare av duglighet och skicklighet och utmärka dem som är mycket skickliga i någon konstart. Han bör vidare uppmuntra sina undersåtar och ge dem möjlighet att i lugn och ro utöva sina hantverk – handel och åkerbruk och alla andra yrken – så att den ene inte avhåller sig från att förbättra sina egendomar av rädsla för att de ska tas ifrån honom och den andre inte drar sig för att öppna handel av rädsla för skatterna; han bör tvärtom ordna med belöningar åt alla dem som på det ena eller andra sättet gör hans stad och land rikare."

Niccolò Machiavelli: Fursten, 1513

TCO fick en nyckelroll

Inom TCO insåg man att möjligheterna nu öppnade sig för en skattereform i linje med vad organisationen önskade. Samtidigt fanns ett hot i form av LO som försökte driva regeringen i en annan riktning, framför allt då det gällde den statliga inkomstskatten. LO ville nämligen ha ett marginalskatteuttag på 55 eller 60 procent och en lägre brytpunkt än vad RINK hade föreslagit.

TCOs ordförande Björn Rosengren kom att vara mycket aktiv i de skeenden som föregick århundradets skattereform, både i den offentliga debatten och genom informella kontakter med olika nyckelaktörer.

Skatterna blev en huvudpunkt på TCO-kongressen i juni 1989. Där arrangerades en diskussion mellan Kjell-Olof Feldt och Bengt Westerberg. Enligt referatet i TCO-tidningen var de ”rörande eniga om skatterna”. På kongressen höll också LO-ordföranden Stig Malm ett tal där han sade sig ha mycket svårt att tänka sig en skatteupp-görelse mellan regeringen och Folkpartiet.

TCO-tidningen i oktober 1989

När Björn Rosengren senare träffade Stig Malm och LO:s andre ordförande Rune Molin gjorde de mycket klart för honom att skattefrågan var en intern angelägenhet för LO och Partiet som TCO inte borde lägga sig i. Inte heller regeringen hade visat något större intresse att ta del av TCOs synpunkter.

Rosengren blev då förbannad och tog kontakt med Bengt Westerberg för att sondera möjligheterna till ett gemensamt skatteutspel mellan TCO och Folkpartiet. Detta ledde till en presskonferens med Rosengren och Westerberg den 4 september. En viss ovana i umgänget med Folkpartiet rördes då Rosengren öppnade presskonferensen med att presentera Westerberg som ordförande i Folksam.

För TCO fanns det två skäl att bilda gemensam front med Folkpartiet, dels stod TCO och Folkpartiet varandra nära i skattefrågan, dels var detta ett effektivt sätt att pressa den socialdemokratiska regeringen i rätt riktning. Genom att TCO allierade sig med FP stärktes de krafter inom Socialdemokraterna som inte ville göra långtgående eftergifter till LO eftersom detta kunde riskera att Folkpartiets sympatier stärktes bland TCO-medlemmarna. Rosengrens och Westerbergs budskap var att sluta upp kring principerna bakom skatteutredningarnas förslag och uppmana regeringen att stå emot anstormningen från olika särintressen, inte minst LO.

Regeringen önskade genomföra skattereformen i två steg, först en mindre del redan 1990, sedan huvuddelen 1991. Tanken var att den första delen skulle vara överfinansierad av stabiliseringspolitiska skäl. För att denna strategi skulle lyckas fordrades att en uppgörelse kunde nås under november 1989.

Det blev ett antal intensiva förhandlingsveckor som inleddes med ett möte på Haga slott den 6 oktober dit både riksdagspartierna och arbetsmarknadsorganisationerna bjöds in. Moderaterna och VPK kunde snabbt sorteras bort från diskussionerna. Centern föll senare bort eftersom de inte kunde tänka sig ökad

Historiskt genombrott för TCOs skattekrav

Skattereformen blir ett historiskt genombrott för TCOs gamla krav på ett inflationfritt förbehållskrav. Likaså ett marknadskravet

och delvis omstrida som handelsavgift. I början av september gick TCO ut tillsammans med Folkpartiet och underströk att de ville skatteutredning. Förslaget skiljde sig från tidigare skatteutredningar. Det var inte bara skatteutredning som var ny. Det var också det. Den skatteutredningen skulle vara ett steg mot skatteutredning. TCO hade också ett stort antal skatteutredningar och skatteutredningar. Avsevärt för det som TCO vill.

Bättre kan du ingvar.

Det nya resultatet under skatteutredningarna har varit skatteutredningarna som ska bli en del av skatteutredningarna för 2000. Skatteutredningarna ska bli en del av skatteutredningarna för 2000. Skatteutredningarna ska bli en del av skatteutredningarna för 2000.

Med sin här behållningsområde i dagenspress har TCO ett stort antal skatteutredningar som ska bli en del av skatteutredningarna för 2000.

TCO-tidningen i november 1989

Foto: Jack Mikrut/TT

Ingvar Carlsson och Kjell-Olof Feldt 1989.

beskattning på ”nödvändig konsumtion”, vilket bland annat avsåg livsmedel, bensin och bostäder.

I praktiken återstod bara Folkpartiet om det skulle bli en uppgörelse under hösten. Men även här höll det på att gå åt skogen. Bengt Westerberg ville inte vika en tum från kravet på ”hälften kvar”, vilket i praktiken betydde en statlig inkomstskatt som inte var högre än 20 procent. Även brytpunkten och systemet för indexeringen diskuterades in i det sista. Lösningen på den senare frågan blev att skatteskalen indexreglerades och dessutom försågs med ett reallöneskydd på 2 procent.

Den 7 november kunde regeringen till sist presentera århundradets skattereform. I allt väsentligt överensstämde den med utredningsförslagen från i juni. Bakom regeringens förslag stod också Folkpartiet, vilket säkrade en majoritet i riksdagen.

”Till slut gav jag upp hoppet om en trepartiuppgörelse. Den konkreta orsaken kan jag inte peka ut. Tåget avgick. Centern ville eller vågade inte stiga på. Det blev svårt nog ändå i slutspelet. Folkpartiet ville ha en högsta skattesats på 50 procent medan Socialdemokraterna och framförallt LO ansåg det önskvärt att gå upp till 55 procent. Oenighet om den s.k. brytpunkten i skatteskalan såg ut att stjälpa hela lasset. TCOs ordförande Björn Rosengren spelade i detta läge en medlande roll. Han ville uppenbart själv delta i slutronden. Förmodligen underlättade hans telefonsamtal för oss tre kvarvarande förhandlare att lösa upp den sista knuten. Det var en fördel att även TCO blev en synlig kraft bakom beslutet.”

Ingvar Carlsson: Så tänkte jag, 2003

**”När ett folk börjar
övertänka sin situation
upptäcker det en mängd
behov, som det förr
inte var medvetet om
och som man bara kan
tillgodose med hjälp
av statens kassakistor.
Det förefaller sålunda
som om de offentliga
pålagorna skulle växa i
proportion till landets
civilisationsnivå
och skatterna stiga i
samma omfattning som
kunskapen sprides.”**

Alexis de Tocqueville: Demokratin i Amerika, 1835

Ett omvälvande kvartssekel

Informationsrevolutionen

Sedan 1970 har kostnaderna för bearbetning, lagring och överföring av information minskat dramatiskt. Helt nya möjligheter har därmed skapats för internationell handel och internationellt företagande. För produkter som kan omvandlas till elektroniska signaler, skapas möjligheter för global handel till låga kostnader. Det gäller till exempel bank, försäkring, konsultation, reklam, forskning och utbildning.

Information som tidigare har distribuerats i form av böcker, tidningar, grammofonskivor eller videoband kan delvis ersättas av digitala medier. Ett tydligt exempel är musikförsäljningen. Cd-skivan lanserades 1983. År 1991 gick den om lp-skivan i Sverige. År 2014 var 80 procent av musikförsäljningen strömmad musik. Även för varor och tjänster som inte kan digitaliseras öppnar elektronisk handel nya möjligheter för konsumenter och företag att enkelt söka, beställa och betala produkter.

Möjligheterna ökar också för att organisera globala produktionssystem där många olika företag runt om i världen bidrar med sin specialkompetens. Därigenom kan handelns fördelar i form av arbetsfördelning och specialisering utnyttjas ännu bättre. Inte minst ökar utrymmet för mindre företag att delta i internationella företagsnätverk och göra internationella affärer.

Från 1990 till 2013 ökade den andel av världens befolkning som använde internet från i det närmaste noll till 38 procent. Motsvarande siffror i Sverige var 0,6 respektive 95 procent. Sedan 2005 har e-handeln ökat från 3 procent av den globala varuhandeln till 12 procent 2013. Under samma period har Skypes andel av alla internationella telefonsamtal gått från 3 till 39 procent. Internationell handel med tjänster som bygger på digitala plattformar har ökat från 51 till 63 procent.

Redan den teknik som i dag finns tillgänglig inrymmer många outnyttjade möjligheter. Därtill kommer att den snabba tekniska utvecklingen säkert kommer att fortsätta under en lång tid framöver.

På nyårsafton 1987 inledde TV 3 satellitsändningar från London. Två år senare sändes Astrasatelliten upp som gjorde det möjligt att se 16 kanaler. 20 procent av hushållen hade då tillgång till kabel-tv eller parabol.

Det är svårt att spå

Från 1990 till 2013 ökade antalet mobilabonnemang per 100 invånare i världen från 0,2 till 93. Motsvarande siffror i Sverige var 5 respektive 124.

Före mitten av 1980-talet trodde inte ens de centrala aktörerna inom telekombranschen att utvecklingen skulle bli tillnärmelsevis så snabb som den blev. År 1981 trodde Televerket att NMT skulle ha 40 000 abonnenter 1990. Det blev 500 000. År 1990 trodde verket att GSM skulle ha 25 000 abonnenter 1994. Det blev 423 000.

Ericsson var länge måttligt intresserat av mobiltelefoni och satsade i stället sina största krafter på fast telefoni och datorsystem.

I början av 1980-talet bad den amerikanska telejätten AT&T konsultföretaget McKinsey att bedöma hur stor världsmarknaden för mobiltelefoner skulle vara vid millennieskiftet. De kom fram till svaret 900 000 abonnemang. I själva verket blev antalet mobilabonnemang vid millennieskiftet 400 miljoner.

Globaliseringen

Den internationella handeln har under senare decennier växt betydligt snabbare än den totala produktionen. Världshandeln motsvarade 14 procent av världens BNP 1970, 19

Foto: Lynne Cameron/TT

Apple Watch – ett av it-industrins senaste utvecklingssteg.

procent 1990 och 30 procent 2013. De utländska direktinvesteringarna (nyetablering eller köp av företag i ett annat land) har ökat dubbelt så snabbt som handeln. Ännu snabbare har ökningen varit av portföljinvesteringarna (investeringar som inte leder till ett kontrollerande inflytande i utländska företag).

Sverige är ett av världens mest globaliserade länder. Enligt ett brett definierat globaliseringsindex som Swiss Economic Institute tar fram hamnade Sverige på sjätte plats 2015, efter Irland, Nederländerna, Belgien, Österrike och Singapore.

Det finns, förutom informationsteknikens utveckling, flera starka drivkrafter som påverkar förutsättningarna för den internationella handeln:

Fria kapitalrörelser. Fram till 1980-talet fanns det många lagliga hinder, både i Sverige och i andra länder, att föra kapital över nationsgränserna och att köpa utländska företag. Nu finns öppna internationella marknader för aktier, obligationer och valutor. Ett företag kan vara registrerat på börser i flera länder. Många hinder för att köpa utländska företag har avskaffats.

Informationsrevolutionen i årtal

Under de senaste decennierna har en rad nya företag grundats och produkter tillkommit inom it-sektorn som har påverkat vårt dagliga liv.

Här är några exempel:

1987 Handburna telefoner.	första svenska nättidning.	2002 3G mobiltelesystem.
1988 Fiberkabel under Atlanten.	1996 Blocket. Östgöta Enskilda Bank skapar första svenska internetbanken.	2003 Skype.
1989 Game Boy.	1997 Dvd. Bokus. Netflix.	2004 Facebook.
1991 Kommersiella internet-uppkopplingar i Sverige.	1998 Google. Hemnet.	2005 Youtube.
1992 GSM mobiltelesystem. SMS.	ATG startar första officiella internetspelet i Sverige.	2006 Spotify. Mojang. Twitter.
1993 Webbläsaren Mosaic gör www till massmedium.	2000 GPS navigationssystem fullt tillgängligt för alla.	2007 iPhone.
1994 Amazon. Aftonbladet	2001 Wikipedia.	2009 4G mobiltelesystem.
		2010 Instagram. iPad.
		2015 Apple Watch.

Foto: Peer Grimm, TT

Minskade globala handelshinder. Under hela efterkrigstiden har tullarna på industrivaror successivt sänkts. Under senare år har även andra politiska hinder för handeln minskat, till exempel för tjänstehandeln. Ett viktigt steg var när Världshandelsorganisationen (WTO) bildades 1995 med Sverige som en av medlemmarna. Därigenom skapades bland annat ett allmänt erkänt system för hantering av internationella handelstvister. WTO:s medlemsländer står i dag för 99 procent av världshandeln.

Runt millennieskiftet var cykeln fortfarande det bästa transportmedlet i Pekings smala gränder.

Fördjupningen och utvidgningen av det europeiska samarbetet. EG blev EU 1993. Antalet medlemmar har sedan dess ökat från till 12 till 28 stater.

Stora lågkostnadsländer gör entré på världsmarknaden. Den gamla industrivärlden omfattade knappt en miljard människor. De nya länder som under senare decennier har öppnat sig för internationell handel har över tre miljarder invånare. Kina blev världens största varuhandelsnation 2012 och världens största ekonomi 2014, mätt i köpkraftskorrigerad BNP.

Sänkta transportkostnader. Geografiska avstånd betyder mindre

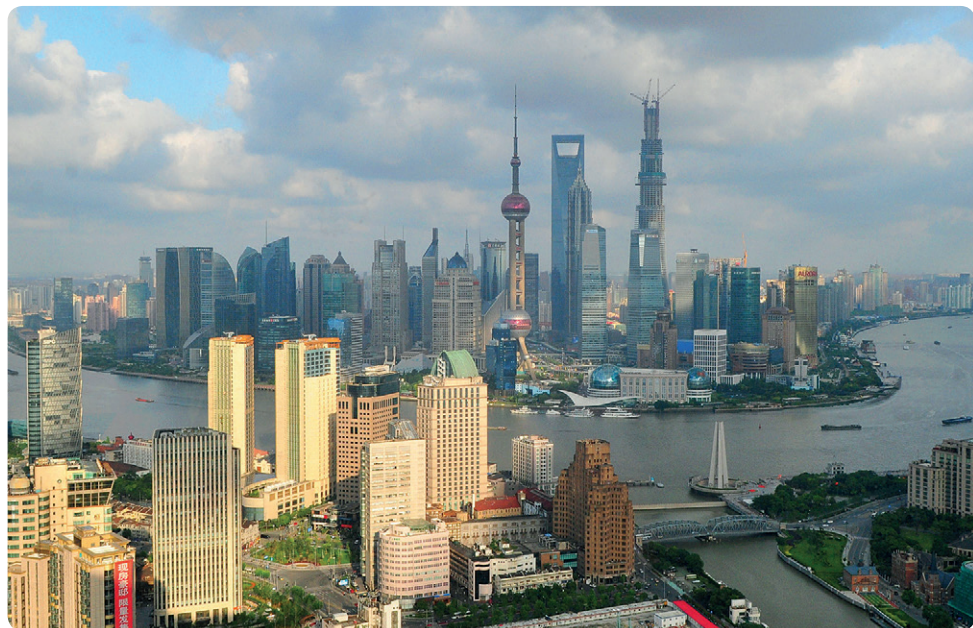

Foto: imaginechina/TT

när transportkostnaderna sänks. Tre faktorer ligger bakom: utvecklad transportteknik, avregleringar av transportväsendet samt att många varor som handlas internationellt får allt mindre vikt och volym.

Shanghai med det finansiella centret, tv-torn och Shanghai Tower.

De ovanstående drivkrafterna har haft långt ifrån full genomslagskraft ännu. Sannolikt befinner vi oss därför bara i inledningen på en genomgripande omvandling av världsekonomin. Många hinder för internationell handel återstår fortfarande. Vi har bara sett inledningen på den ekonomiska revolutionen i länder som Kina och Indien. Därtill kommer säkert en rad andra länder att på allvar integreras i den globala ekonomin. Risken för protektionistiska bakslag kan dock inte uteslutas.

Kampen mot världsfattigdomen har gjort framsteg under det senaste kvartsseket, bland annat till följd av globaliseringen. Medellivslängden har ökat från 66 till 71 år från 1990 till 2013.

”När Kina vaknar, kommer världen att darra.”

Napoleon Bonaparte

Andelen extremt fattiga människor har halverats. Fattigdomen minskade i alla världens regioner. Över 200 miljoner människor som lever i slum har fått bättre standard i form av dricksvatten, sanitet och bättre boende.

År 1990 räknade amerikanska Freedom House 37 procent av världens stater som fria och 26 procent som delvis fria. År 2014 var motsvarande andelar 45 respektive 30 procent.

Internationella produktionskedjor

Traditionellt sett har man ofta analyserat varför olika typer av företag etablerar sig i ett visst land genom att dela in företagen i branscher av olika typer. Branscher med höga krav på personalens kompetens har ofta lokaliserats till utvecklade ekonomier där lönenivån är relativt hög. Exempel på sådana branscher är läkemedelsindustrier och telekomföretag. Branscher med lägre krav på personalens kompetens har ofta lokaliserats till mindre utvecklade ekonomier där lönenivån är relativt låg. Exempel på sådana branscher är kläd- och skotillverkare.

Globaliseringen i årtal

1978 Kina slår in på en marknadsekonomisk linje.

1990 Tidigare kommunistdiktaturer i Europa börjar öppna sig mot omvärlden.

1991 Indien öppnar sin ekonomi mot omvärlden.

1992 Sverige sluter frihandelsavtal med Estland, Lettland och Litauen.

1994 Sverige blir medlem av EES. Genom NAFTA (North American Free Trade Agreement) skapas ett frihandelsområde som omfattar Kanada, Mexico och USA.

1995 WTO bildas med Sverige som en av medlemmarna. GATS (General Agreement on Trade in Service), ett globalt avtal om tjänstehandel, träder i kraft. Sverige blir medlem av EU.

1996 TRIPS (Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights), ett globalt handelsavtal om immateriella rättigheter (patent, upphovsrätter och varumärken), träder i kraft.

2001 Kina blir medlem av WTO.

2002 Euron införs som valuta i tolv EU-länder.

2004 EU får tio nya medlemmar, varav åtta är

tidigare kommunistdiktaturer.

2005 Textilkvoterna avskaffas i de internationella handelsavtalen. Trans Pacific Partnership (TPP), ett frihandelsavtal mellan Brunei, Chile, Nya Zeeland och Singapore, bildas. Därefter har Australien, Japan, Kanada, Malaysia, Mexiko, Peru, USA och Vietnam anslutit sig till TPP.

2007 Bulgarien och Rumänien blir medlemmar av EU.

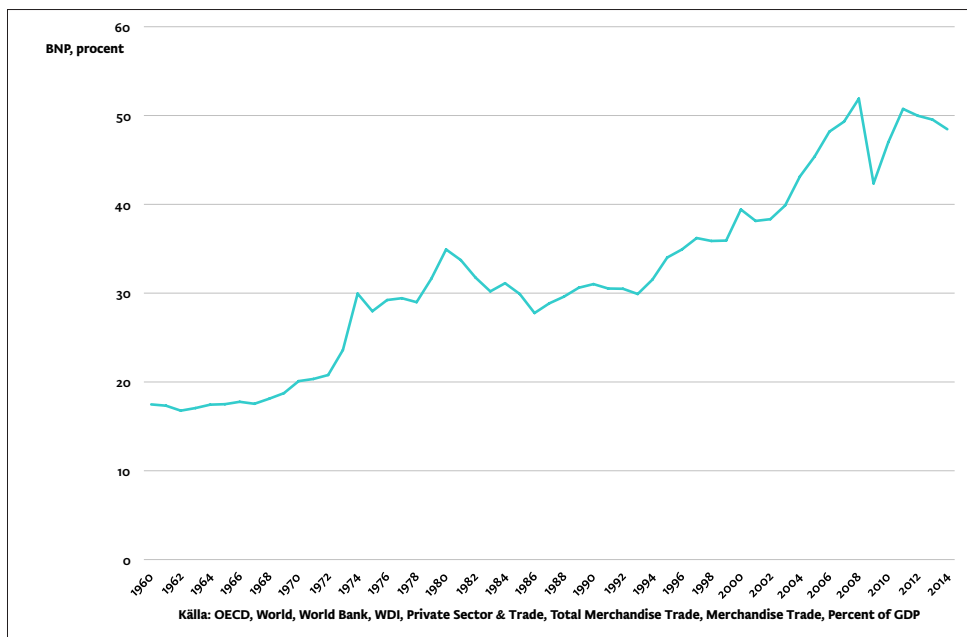
2012 Ryssland blir medlem av WTO.

2013 Kroatien blir medlem av EU.

Detta mönster håller nu på att förändras. Utvecklingen inom informationstekniken gör det möjligt att förlägga olika delar av en produktionsprocess till helt olika delar av världen. Även minskade handelshinder och lägre transportkostnader bidrar till detta. Alla moment som behövs för att exempelvis tillverka en bil eller ett klädesplagg behöver inte ligga på samma ställe.

När ett företag förlägger en del av produktionen till andra länder kallas detta för offshoring. Det kan både handla om att lägga ut tillverkning (till exempel av en komponent i en bil) eller att lägga ut tjänster (till exempel ekonomisk redovisning). Även många högkvalificerade tjänster kan läggas ut på företag i lågkostnadsländer, vilket det finns många exempel på i Indien.

Världshandelns utveckling 1970–2013

Detta betyder att den svenska exporten delvis består av varor och tjänster som först har importerats till Sverige. Denna uppsplittning av produktionskedjan innebär att den internationella handeln växer snabbt. För en del tjänster kan man skapa interaktiva globala nätverk, till exempel en analysavdelning på en bank eller en medicinsk klinik på ett virtuellt sjukhus. Där kan deltagare i

Foto: Peter Cederling

Nutida arbetsplats.

Europa, Asien och Amerika tillsammans diskutera olika frågor och ta fram förslag till lösningar. I detta fall är det knappast meningsfullt att försöka definiera vad som är export och vad som är import i de länder där nätverkets deltagare arbetar.

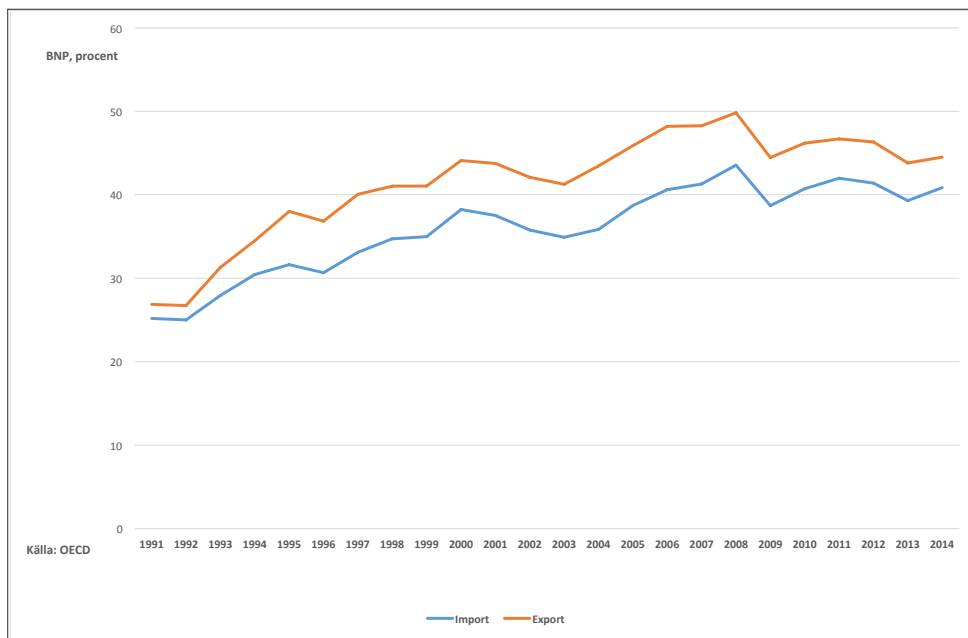
Företag och länder konkurrerar inte längre om var det är mest lönsamt att tillverka en färdig produkt eller tjänst, utan var det är mest lönsamt att förlägga ett speciellt arbetsmoment. Denna konkurrens finns även inom företag där olika produktionsanläggningar och arbetsplatser konkurrerar med varandra. Detta skapar nya utmaningar för individer, företag och politiker.

Kraven på konkurrenskraft stiger. Samtidigt ökar chanserna för småföretag och för fattiga länder att bli delaktiga i den internationella handeln eftersom det blir lättare för dem att uppnå konkurrenskraft inom vissa specifika arbetsmoment än att bygga upp en komplex produktionsapparat. Men det viktigaste är att de internationella produktionskedjorna möjliggör en effektivare produktion och därmed bättre och billigare produkter för konsumenterna.

Utvecklingen ställer också handelspolitiken inför helt nya utmaningar. En konsekvens av de internationella produktionskedjornas framväxt är att många importtullar och andra handelshinder eller kostnader för importen indirekt drabbar exporten. Beräkningar visar att nästan 60 procent av de tullkostnader som drabbar importen av svenska insatsvaror belastar varor som exporteras. Dessa importtullar blir alltså en indirekt form av skatt på exporten.

Sveriges export och import 1991–2014

Exporten innehåller även importerade insatsvaror. Att den svenska exporten motsvarade 45 procent av BNP 2014 innebar alltså inte att 45 procent av det som producerades i Sverige exporterades.

Sveriges största företag

Dessa svenska företag hade flest anställda i världen 1990 respektive 2013.

1990

Electrolux	151 000
Volvo	72 000
Stora	70 000
Ericsson	66 000
SKF	49 000

2013

Securitas	276 000
Ericsson	117 000
Volvo	95 000
H&M	81 000
Electrolux	61 000

Tre av de största företagen 1990 finns kvar på 2013 års lista. Notera att Volvo har vuxit, trots att personbilarna och flygmotorerna har sålts under perioden. Stora är inte längre ett svenskt företag utan ingår i finländska Stora Enso med 27 000 anställda. Två tjänsteföretag har tillkommit på listan 2013, Securitas och H&M. Det största tjänsteföretaget 1990 var SAS med 40 000 anställda (12 000 anställda 2014). Notera att tabellerna bara omfattar företag med juridisk hemvist i Sverige varför exempelvis ABB (140 000 anställda i dag) och Ikea (147 000 anställda) inte finns med.

Befolkningen

Sveriges befolkning ökade från 8,6 miljoner 1990 till 9,8 miljoner i dag. Befolkningssammansättningen har också förändrats i flera avseenden under de senaste 25 åren. Medellivslängden stiger. Fler personer har utländsk bakgrund. En större andel av befolkningen bor i storstadsregionerna.

Medellivslängden har ökat med drygt fyra år sedan 1990. Under 2013 var den förväntade medellivslängden för kvinnor 83,7 år och för män 80,1 år. Det var första gången som svenska mäns förväntade medellivslängd översteg 80 år.

Det är framför allt den minskade dödligheten i hjärt-kärlsjukdomar som har bidragit till den ökade medellivslängden. Även

Ägandets internationalisering

Sverige tillhör en av de mest internationaliserade länderna även när det gäller utländskt ägande av företag i Sverige och svenskt ägande av företag i andra länder.

Här är några fakta som belyser detta:

- Från 1990 till 2013 ökade antalet anställda i utlandsägda företag i Sverige från cirka 200 000 till 630 000.
- Det utländska ägandet i svenska börsföretag har under samma tid ökat från cirka 10 till 40 procent. Därtill har flera företag köpts av utländska koncerner och därmed försvunnit från börsen.
- År 1990 hade svenskägda företag med dotterbolag utomlands cirka 710 000 anställda i Sverige och 590 000 anställda utomlands. År 1998 blev antalet utlandsanställda fler än antalet anställda i Sverige. År 2012 var de utlandsanställda mer än dubbelt så många som antalet anställda i Sverige, 1 270 000 respektive 540 000 personer.
- Några exempel på svenska storföretag som har gått samman med eller blivit uppköpta av utländska företag och där koncernens hemvist numera inte är Sverige: Aga, Asea, Astra, Esselte, Nobel Industrier, Pharmacia, Scania, Stora, Sydkraft och Volvo PV.

dödligheten i många cancerformer har reducerats. Spädbarnsdödligheten har minskat från 0,6 till 0,2 procent sedan 1990.

År 1970 fanns det 127 svenskar som var 100 år eller äldre. År 1990 var antalet omkring 600 och 2014 fanns 1 953 svenskar som hade fyllt 100 år.

År 1972 upphörde den utomnordiska arbetskraftsinvandringen nästan helt. Men på 1970-talet började stora flyktinggrupper söka sig till Sverige, vilket ledde till att invandringen många år blev större än den hade varit före 1972. Sverige fick nu också för första gången många utomeuropeiska invandrare. När Sverige 1994 blev en del av EES-området blev vi också en del av den gemensamma europeiska arbetsmarknaden. Sverige införde generösare regler för arbetskraftsinvandring från länder utanför EES-området 2008.

Antalet utrikes födda ökade mellan 1970 och 2014 från cirka 500 000 till 1,6 miljoner eller från 7 till 16 procent av befolkningen. År 1990 var antalet cirka 800 000 (9 procent av befolkningen). Antalet födda utanför Europa var 30 000 personer 1970 och 250 000 personer 1990. I dag kommer över hälften av de utrikes födda från ett icke-europeiskt land.

Under perioden 1945–1970 invandrade i genomsnitt drygt 30 000 personer om året. Motsvarande siffra var över 40 000 under 1970- och 80-talen, över 50 000 på 1990-talet och över 60 000 under åren 2000–2006. Under perioden 2006–2012 invandrade årligen omkring 100 000 personer och under de två därpå följande åren invandrade sammanlagt över 240 000 personer.

Det ökade antalet invandrare i Sverige är en del av en internationell trend. Antalet människor i världen som bor i ett annat land än det de är födda i ökade från cirka 150 miljoner till över 200 miljoner från 1990 till 2010.

En annan global trend, som också märks i Sverige, är att en ökad andel av befolkningen bor i storstäder. År 2008 bodde enligt FN för första gången fler människor i städer och tätorter än på landsbygden. I högt utvecklade länder som Sverige beror omflyttning-

arna bland annat på höjd utbildningsnivå, livsstilsförändringar och en ökad andel sysselsatta i näringar som är beroende av en stor befolkningskoncentration, vilket både gäller för många servicebranscher och för så kallade kreativa näringar.

Sedan 1990 har befolkningen:

- i Sverige ökat med 14 procent,
- i Stockholms län ökat med 38 procent och i de fem största städerna i landet med 31 procent,
- i de fem Norrlandslänen minskat med 3 procent. Endast i Västerbottens län har antalet invånare under denna period ökat i absoluta tal.

Under det senaste kvartssekle har det också skett ett genombrott för kvinnor på ledande positioner inom politik och arbetsmarknad. Före 1985 hade inget riksdagsparti haft en kvinnlig partiledare. I dag har alla partier, utom Sveri-

Kvinnor och män

Även om ännu mycket återstår innan full jämställdhet råder mellan män och kvinnor så har mycket hänt under senare decennier. Här är några fakta från SCB-skiften På tal om kvinnor och män – Lathund om jämställdhet 2014:

- 1985 tog kvinnor ut 94 % av dagarna med föräldrapering, män 6 %. 2013 tog kvinnor ut 75 % och män 25 %.
- 1987 var sysselsättningsgraden för kvinnor 82 % och för män 88 %. 2000 var den 76 % för kvinnor och 81 % för män, 2013 var den 77 % för kvinnor och 82 % för män.
- 1987 arbetade 45 % av kvinnorna deltid, 6 % av männen. 2013 arbetade 30 % av kvinnorna deltid, 11 % av männen.
- 2010 lade kvinnor 3,5 timmar på obetalt arbete ett vardagsdygn, män 2,5 timmar. Kvinnor har minskat sin tid i obetalt arbete ett vardagsdygn sedan 1990 med 1 timme, män har ökat sin tid med 8 minuter.
- 1985 fanns 6 % av kvinnorna och 5 % av männen i yrken med jämn könsfördelning. 2012 fanns 14 % av kvinnorna och 13 % av männen i sådana yrken.
- 1986 avgick från gymnasieskolan 80 % av kvinnorna och 23 % av männen från kvinno-dominerade program. 2013 var motsvarande för kvinnor 76 % och för män 38 %.
- 1986 examinerades 21 000 kvinnor och 11 000 män från högskolan. 2013 var det 47 000 kvinnor och 27 000 män. Könsfördelningen var i stort sett densamma båda åren.
- 1994 var kvinnors lön i procent av mäns 84 %. 2012 var den 86 %.
- Medellivslängden 2013 var 84 år för kvinnor och 80 år för män. 1985 var motsvarande siffror 80 år respektive 74 år.
- 1985 var 31 % av riksdagsledamöterna kvinnor och 69 % var män. 2010 var 45 % kvinnor och 55 % män.

gedemokraterna, haft en kvinna i topp. År 1994 blev TCO, genom Inger Ohlsson, den första huvudorganisationen på svensk arbetsmarknad med en kvinnlig ordförande. Sedan dess har även LO, Saco och Svenskt Näringsliv haft kvinnliga ordförande. En majoritet av ledamöterna i TCOs styrelse, liksom hälften av ordförandena i TCO-förbunden, är i dag kvinnor.

Arbetsmarknaden

Här är några förändringar på den svenska arbetsmarknaden:

- Andelen sysselsatta i jordbruk och industri har sedan 1990 minskat från 25 till 14 procent medan den privata tjänstesektorn har ökat från 43 till 53 procent.
- Antalet sysselsatta i privat sektor har sedan 1990 ökat från cirka 2,8 till 3,3 miljoner.
- Antalet sysselsatta i offentlig sektor har sedan 1990 minskat från cirka 1,7 till 1,3 miljoner.

Facklig organisering

Ett av de mest utmärkande inslagen på svensk arbetsmarknad i internationell jämförelse är den höga organisationsgraden bland tjänstemännen. Framför allt de privatanställda tjänstemännens organisationsgrad avviker starkt från det internationella mönstret. I dag är anslutningsgraden bland tjänstemän i Sverige till och med högre än för arbetare.

Antalet medlemmar inom de fackliga centralorganisationerna har utvecklats på följande sätt sedan 1992:

LO: Från cirka 2,3 till 1,5 miljoner.

TCO: Oförändrat cirka 1,3 miljoner. Då bör noteras att ungefär 100 000 medlemmar försvann då fackförbund för arbetsledare och officerare lämnade TCO.

Saco: Från cirka 360 000 till 650 000.

Den fackliga organisationsgraden nådde sin högsta notering i Sverige 1995 då 88 procent av arbetarna och 84 procent av tjänstemännen var fackligt anslutna. Därefter följde ett decennium då den fackliga organiseringen sjönk långsamt. Mellan 2006 och 2008 sjönk organisationsgraden från 77 till 71 procent, främst till följd av att avdragsrätten för fackföreningsavgifter försvann och avgifterna till a-kassorna höjdes.

Sedan dess har anslutningsgraden bland tjänstemännen ökat till 74 procent medan den för arbetare har sjunkit till 64 procent, vilket ger en total anslutningsgrad på 70 procent. Kvinnor är fackligt anslutna i högre grad än män. Bland samtliga anställda är 74 procent av kvinnorna och 68 procent av männen fackligt anslutna.

- Andelen tillfälligt anställda av alla anställda 16–64 år har sedan 1990 ökat från cirka 10 till 17 procent.
- Etableringsåldern på arbetsmarknaden, mätt som den ålder då 75 procent av en årskull är i förvärvsarbete, har ökat från 24 till 29 år mellan 1980 och 2010.
- Andelen sysselsatta i företag över 500 anställda sjönk från 31 till 27 procent mellan 1990 och 2010.

Reformerna

Förutom århundradets skattereform har många andra stora reformer genomförts i Sverige sedan slutet av 1980-talet. Flera av dem har syftat till att öka konkurrensen på olika marknader. Inspiration har bland annat kommit från USA, där ett sådant reformarbete inleddes av president Jimmy Carter omkring 1980. I en del avseenden har de senaste decenniernas reformarbete i Sverige varit mer genomgripande än i många jämförbara länder. Även om det ibland har funnits oenighet mellan de politiska partierna, har både socialdemokratiska och borgerliga regeringar bidragit till reformerna.

Här är några viktiga inslag i de senaste decenniernas reformarbete:

EU-medlemskapet. Den viktigaste politiska reformen under senare decennier är det svenska EU-medlemskapet. Därigenom har Sverige blivit del av en stor gemensam marknad för varor, tjänster, arbetskraft och kapital. Medlemsansökan lämnades in av en socialdemokratisk regering. Medlemsförhandlingarna fördes av en borgerlig.

Det andra svenska teleundret. Sverige blev i slutet av 1800-talet världens ledande telefonland. I slutet av 1900-talet blev Sverige världsledande inom mobiltelefonin. En viktig orsak var att det tidigt genomfördes liberaliseringar i telelagstiftningen – vilket inledningsvis mötte motstånd både från Televerket och Ericsson. Både borgerliga och socialdemokratiska regeringar har bidragit i detta reformarbete.

Valfrihet inom välfärdstjänsterna. Fram till 1980-talet rådde i praktiken offentliga monopol inom vård, omsorg och utbildning.

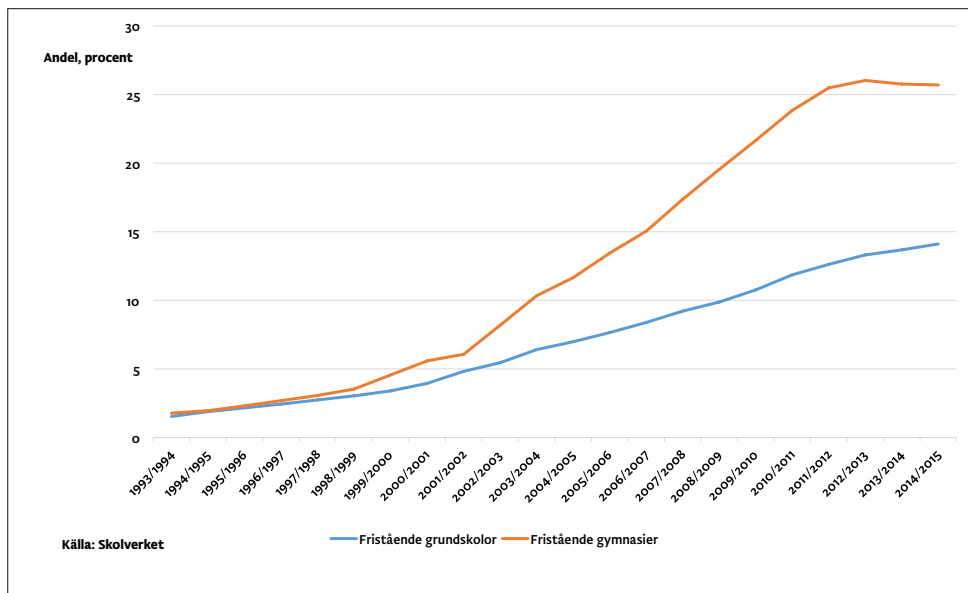

1989 lanserade Ericsson den revolutionerande mobiltelefonen Harry Hotline.

Foto: Henrik Montgomery/TT

När förskoleföretaget Pyslingen grundades 1984 infördes ”lex Pyslingen” som stoppade statsbidragen till daghem som drevs med vinstsyfte. I dag finns många enskilda aktörer – privata företag, kooperativ och ideella aktörer – inom dessa sektorer.

**Andel elever i fristående grundskolor och gymnasier
läsåren 1993/94–2014/15**

Transportväsendets liberalisering. Flyg, järnväg, taxi och andra trafikslag har avreglerats. Delvis är detta en följd av internationell liberaliseringar. Men det beror också på inhemska reformer av socialdemokrater och borgerliga partier.

Privatiseringarna. Både borgerliga och socialdemokratiska regeringar har medverkat till försäljningar av statliga företag, till exempel AssiDomän, Celsius, Nordea, Pharmacia, Procordia, SSAB, Telia samt Vin & Sprit.

Bemanningsrevolutionen. Under flera decennier var privat arbetsförmedling olagligt (med vissa marginella undantag). I två steg avskaffades arbetsförmedlingsmonopolet 1991–1992, först

genom en socialdemokratisk, sedan genom en borgerlig regering. Bemanningsbranschen har under det senaste kvartsseket varit Sveriges snabbast växande bransch.

Den stora pensionsreformen. Alla utvecklade länder brottas med en hotande framtida pensionsbomb. I Sverige kom de borgerliga partierna och Socialdemokraterna 1994 överens om att ersätta ATP-systemet med ett långsiktigt mer hållbart pensionssystem. Den stora pensionsreformen har fått efterföljare i många andra länder.

Avregleringen av valuta- och kreditmarknaderna. Under den regleringsökonomi som präglade den finansiella sektorn fram till 1980-talet var bankerna till stor del styrda av Riksbankens direktiv.

Den finansiella stabiliteten. Under 1970- och 80-talen drabbades den industrialiserade världen av stagflation, alltså växande arbetslöshet och inflation samtidigt. Nu har Sverige, liksom de flesta andra länder i världen, minskat inflationstrycket avsevärt. Viktiga reformer i sammanhanget har varit att ge Riksbanken en självständig ställning och ett tydligt ansvar för att hålla inflationen nere samt att strama upp den statliga budgetprocessen. Även detta reformverk har genomförts gemensamt över blockgränsen.

En våg av reformer

1989 De sista delarna av valutaregleringen avskaffas. Privata företag får lägga anbud på lokal tågtrafik.

1990 Taxi avregleras.

1991 TV 4 får starta reguljära marknadsändningar. Lex Pysslingen avskaffas. Viss form av bemanningsverksamhet blir tillåten.

1992 Friskolereform. Förbud mot privat arbetsförmedling avskaffas. Inrikesflyget avregleras. Börsmonopolet avskaffas.

1993 Konkurrenslagstiftningen skärps. Privat, reklamfinansierad lokalradio blir

tillåten. Sverige får en mycket liberal telelagstiftning. Telia (f.d. Televerket) blir aktiebolag. Brevmonopolet avskaffas. Sverige blir medlem av EES.

1994 Pensionsreformen. Chalmers och Högskolan i Jönköping ombildas från statliga högskolor till självständiga stiftelser.

1995 Sverige blir medlem i EU och den nybildade Världshandelsorganisationen, WTO.

1996 Elmarknaden avregleras.

1999 Riksbanken får en självständig ställning. Långväga busstrafik avregleras.

2000 Privata bolag tar över viss fjärrtågstrafik.

2004 Sotningsmonopolet avskaffas.

2008 Friare arbetskraftsinvandring.

2009 Apoteksmonopolet avskaffas. Barnomsorgspong införs. Lag om valfrihetssystem inom vård och omsorg.

2010 Vårdvalssystem i primärvården.

Bilbesiktningssmonopolet avskaffas.

2011 Tågavregleringen fullt genomförd.

Foto: Jeppe Gustafsson/TT

Riksdagen har numera åtta partier vars samspel inte längre är så förutsägbart.

Politiken

Från demokratins genombrott kring 1920 fram till slutet av 1980-talet var det svenska partiväsendet extremt stabilt. Det fanns ett parti som nästan alltid regerade. Det fanns ett annat parti som på lång sikt visserligen ville omstörta hela samhällsordningen, men som på kort sikt alltid stödde det statsbärande partiet. Och det fanns tre partier som nästan alltid opponerade.

I dag sitter åtta partier i riksdagen, med Sverigedemokraterna som en oberäknelig kraft utanför de traditionella blocken. Därtill fick Feministiskt initiativ 3,1 procent i riksdagsvalet 2014. Väljarna har blivit alltmer benägna att byta partipreferenser – och de borgerliga partierna har blivit alltmer benägna att byta inbördes positioner. Nya dimensioner vid sidan av höger-vänsterskalan har fått ökad betydelse.

Även kommunalpolitiken har blivit mer fragmenterad. Lokala partier har fått ökad betydelse. Flera kommuner som i decennier hade styrts av en socialdemokratisk majoritet, eller med stabilt stöd från VPK, har fått nya ledningar, ibland så kallade regnbågskoalitioner bestående av alla partier utom Socialdemokraterna.

De kommunala förtroendeuppdragen har blivit färre samtidigt som det har blivit vanligare att förtroendevalda hoppar av under mandatperioden.

Det totala antalet partimedlemmar har sjunkit, trots att partierna har blivit fler. För 20 år sedan var 550 000 svenskar medlemmar i något parti (kollektivanslutningen till Socialdemokraterna var då avskaffad). I dag finns färre än 250 000 partimedlemmar.

Vidare har det genomförts flera konstitutionella förändringar som påverkar politiken:

- Mandatperioderna har blivit fyraåriga.
- Personval har införts.
- Budgetprocessen har stramats upp.
- Penningpolitiken sköts av den självständiga Riksbanken.
- EU-medlemskapet har tillfört en ny beslutsnivå i politiken och gränsen mellan inrikes- och utrikespolitik är inte längre lika skarp.
- Kommunerna har fått större frihet att utforma sin organisation.

”Beskattningens konst är att plocka gåsen på så sätt att man får flesta möjliga fjädrar med minsta möjliga kacklande.”

Jean-Baptiste Colbert, fransk 1600-talspolitiker

25 år av lappande

Sedan århundradets skattereform har det gjorts över 500 ändringar i det svenska skattesystemet, på förslag både av socialdemokratiska och borgerliga regeringar. Det första brottet mot skattereformens principer kom våren 1991 när Socialdemokraterna meddelade att de accepterade Centerns krav på sänkt matmoms – en reform som sedan beslutades efter valet 1991.

Erik Åsbrink, som då var biträdande finansminister med ansvar för skatter, försvarade en matmomssänkning offentligt. I efterhand har han dock medgett att han motsatte sig en sådan reform, dels av sakliga skäl (höjt barnbidrag hade varit en effektivare fördelningspolitisk åtgärd), dels strategiskt (det innebar att svika en ingången överenskommelse och att öppna dammluckorna för en fortsatt uppluckring av reformen).

Skattereformer sedan 1991

Här är några skattereformer som har genomförts efter århundradets skattereform:

- År 1992 infördes sänkt moms på mat samt hotell- och restaurangtjänster. Därefter har fler varor och tjänster fått reducerad moms, bland annat böcker.
- År 1995 övergavs den överenskomna principen om indexuppräkning av brytpunkten. Samtidigt infördes en tillfällig så kallad värnskatt, vilket innebar ytterligare 5 procents skatt på de högsta inkomsterna. När värnskatten skulle avskaffas 1999 ersattes den av en permanent skatt på 5 procent.
- År 2005 avskaffades arvs- och gåvoskatten. Statsminister Göran Persson lät Vänsterpartiets ledare Lars Ohly få välja

mellan att avskaffa denna skatt eller avskaffa förmögenhets-
skatten. Ohly valde arvs- och gåvoskatten.

- År 2007 infördes det första jobbskatteavdraget. Därefter
tillkom ytterligare fyra jobbskatteavdrag.
- År 2007 avskaffades förmögenhetsskatten.
- År 2008 infördes rut-avdrag och rot-avdraget återinfördes.
- År 2008 ersattes fastighetsskatten av en relativt låg kommu-
nal fastighetsavgift.

Därutöver har bland annat bolagsskatten sänkts vid flera till-
fällen. De bestämmelser som reglerar möjligheterna för ägare
till fåmansföretag att ta ut en lägre beskattad vinstutdelning i
stället för en högre beskattad arbetsinkomst, de så kallade 3:12-
reglerna, har ändrats. Nya sparformer med förmånlig skatte-
behandling har införts.

En del av dessa reformer, till exempel avskaffandet av arvs- och
gåvoskatten samt förmögenhetsskatten, berörde knappast
grunderna för århundradets skattereform. Sammantaget inne-
bär det senaste kvartsseklets reformer emellertid att det inte
finns mycket kvar av den enkelhet och likformighet som kän-
netecknade den stora skattereformen. Det finns en rad olika
skattesatser för arbetsinkomster, kapitalinkomster och moms.
Skillnaden mellan högsta och lägsta skattesats har ökat från 21
till 37 procent, vilket ökar frestelserna till skatteplanering och
lobbying för att fler områden ska få sänkta skatter. Den högsta
marginalskatten är nu 57 procent, inklusive den genomsnittli-
ga kommunalskatten.

Förvisso bör ingen stor politisk reform betraktas som huggen
i sten. Anpassningar måste alltid vara möjliga att genomföra
med hänsyn till förändringar i omvärlden eller till ny kunskap
om skattesystemets effekter.

Under senare år har en del forskare och debattörer riktat kritik
mot århundradets skattereform för att den alltför starkt beto-
nade kravet på likformighet på bekostnad av principen om opti-
mal beskattning. Enligt den teorin bör skattesatserna variera
med hänsyn till om den beskattade aktiviteten exempelvis kan

flytta utomlands eller övergå till hushållssektorn eller till den svarta ekonomin.

Rut-avdraget kan sålunda motiveras utifrån teorin om optimal beskattning. Sänkningarna av livsmedelsmomsen och fastighetsbeskattningen går dock stick i stäv med vad denna teori säger. Man ska dock vara medveten om att en strävan till skattepolitisk finjustering knappast är problemfri. Enkelhet och likformighet har, som tidigare påpekats, ett värde i sig. Ett skattesystem byggt på tydliga principer kan också vara mer robust mot allehanda krav på justeringar av skatteskalor och skattesatser. Ökad stabilitet i skattesystemet har ett värde eftersom det ökar möjligheterna att fatta välgrundade, långsiktiga beslut.

Sverige har inte följt med i de senaste årens internationella trend att sänka de högsta marginalskatterna. I Sverige börjar dessutom höga marginalskatter tas ut över en inkomstgräns som är lägre än i många andra länder.

”För att Sverige ska kunna stå sig starkt i framtiden, med en god välfärd och framgångsrika företag, krävs det att vi får ett långsiktigt och stabilt skattesystem. Hur inkomstskatterna utformas har stor betydelse för hur hela arbetsmarknaden och samhällsekonomin fungerar. TCO vill se ett skattesystem som premierar utbildning och ansvarstagande, samtidigt som välfärdens långsiktiga finansiering kan säkras. ---

Allt sedan 1990-talets breda uppgörelser har skattesystemet på viktiga punkter ändrats, ofta med smala politiska majoriteter som grund. TCO vill hellre se en bred översyn av hela skattesystemet som syftar till att ge långsiktigt hållbara uppgörelser över blockgränserna. TCO bidrar gärna i det sammanhanget med konstruktiva lösningar.”

TCOs ordförande Eva Nordmark, 2014

Foto: Alexander Mahmoud

Nya omvärldskrav

De stora omvärldsförändringar som berördes i föregående kapitel väcker naturligtvis frågor om inte en del ändringar av skattesystemet kan vara motiverade. Här är några exempel på nya utmaningar som dessa omvärldsförändringar ställer.

Informationsrevolutionen skapar helt nya produktions- och konsumtionsmönster:

- Är det rimligt att ha olika momssatser på tryckta böcker och e-böcker?
- Hur ska skattesystemet anpassas till det faktum att produktion, handel och konsumtion kan ske digitalt över nationsgränser – och när betalningarna kanske görs med den digitala valutan bitcoin?
- Informationsrevolutionen ökar möjligheterna för enmans- eller fåmansföretag att till låga kostnader nå en stor marknad. Samtidigt kommer sannolikt en mindre andel av arbetskraften i framtiden att arbeta i större företag. Hur ska man då hantera de växande gränsdragningsproblem som uppstår i skattesystemet kring egenföretagare, till exempel de krångliga 3:12-reglerna?
- Ny informationsteknik skapar stora möjligheter till en informell delningsekonomi direkt mellan medborgare, till exempel i form av handelsplatsen Blocket eller taxiföretaget Uber. Stora möjligheter öppnas för att till låga transaktionskostnader köpa, hyra, låna eller byta varor och tjänster med varandra – eller att finansiera projekt genom mikrofinansiering. Hur ska skattesystemet anpassas till sådana fenomen?

Politikens oförmåga att hantera ens de mest uppenbara digitala utmaningarna visar den fullständiga handlingsförklaring som råder kring tv-licensen.

Globaliseringen innebär att den internationella konkurrensen skärps i flera dimensioner: Utmaningarna kommer från flera länder, varav många har radikalt lägre produktionskostnader än Sverige. Fler typer av varor och tjänster kan handlas internationellt. Konkurrensen förs nu från produkt- och branschnivå

ner till enskilda arbetsmoment. Detta gäller inte minst för många tjänstemannayrken.

- Det är inte längre tillgången till råvaror eller kapital som är mest avgörande i den internationella konkurrensen, utan tillgången till mänsklig kompetens. Hur ska skatten på arbete utformas för att Sverige ska kunna locka och behålla värdefull kompetens? Bör entreprenörer och nyckelpersoner som är villiga att långsiktigt satsa i nyföretagande stimuleras genom mildrad beskattning av personaloptioner?
- Det hårdare omvandlingstrycket ställer högre krav på allt fler yrkesgrupper att kunna utveckla sin kompetens under hela den yrkesverksamma delen av livet – och i många fall även att kunna byta yrkesbana. Hur bör inkomstbeskattningen utformas för att stimulera människors kompetensutveckling? Behövs särskilda sparformer, till exempel i form av individuella kompetenskonton, med gynnsam skattebehandling?
- Allt fler människor rör sig över nationsgränserna – allt från daglig pendling till årslånga vistelser i olika länder. Öresundsbronns tillkomst har exempelvis inneburit att en sammanhängande arbetsmarknad har skapats i Öresundsregionen. Tusentals svenskar jobbar periodvis i Norge. Där arbetar exempelvis var tionde svensk sjuksköterska. Detta ställer krav på skatte- och socialförsäkrings-system som är anpassade till människors ökade rörlighet.
- Det ökade utlandsägandet i och uppköpen av svenska företag beror delvis på att kapitalbeskattningens utformning främjar utländska ägare. Är det önskvärt med ett skattesystem som missgynnar svenska ägare av företag?

Förändringarna i **befolkningsstrukturen** innebär också utmaningar för skattesystemet:

- Det ökade antalet äldre kan ställa krav på ökade skatteinkomster. Hur bör skattesystemet utformas för att detta ska åstadkomma minsta möjliga kostnad för samhällsekonomin?
- Befolkningsförändringarna skapar stora problem för många kommuner med minskad befolkning. Är kommunalskatten och den kommunala skatteutjämningen utformade så att denna utmaning kan mötas?

- Den ökade invandringen och urbaniseringen ställer krav på en välfungerande bostadsmarknad. Hur bör skattesystemet vara utformat för att främja rörlighet och effektivt utnyttjande av bostadsbeståndet?

”Den allvarligaste skada en högsta marginalsatt på cirka 57 procent kan åstadkomma är antagligen den som inte syns utan orsakas av händelser som inte inträffar: jobb som inte söks eller jobb som inte uppstår, studie- eller forskningskarriärer som uteblir, nyskapande idéer som inte omsätts i handling. Och skulle dessa händelser i stället inträffa utomlands märker vi inte det heller. ---

Konsekvenserna i form av uteblivna arbets- och studieinsatser och försummade möjligheter till innovation och utveckling kan visserligen gälla ett relativt litet antal individer. Men för Sveriges position i den globala ekonomin kan dylika icke-händelser få kännbara följder. Min slutsats är att värnskatten gör mer skada än nytta varför den statliga inkomstskatten bör sänkas till en nivå som återställer den högsta marginalsatten på inkomster till 50 procent.

Kjell-Olof Feldt: Mot en ny skattereform – globaliseringen och den svenska välfärden, 2009

TCO och skatterna

I TCOs senaste skatteprogram från 2006 slår organisationen vakt om grunddragen i skattereformen från 1990/91. Skattesystemet ska gynna tillväxt i ekonomin. Därför behövs åtgärder som ökar antalet arbetade timmar. TCO uttrycker oro över att allt fler inkomsttagare i normala inkomstlägen hamnar ovanför brytpunkten så att de utöver kommunalskatt även betalar statlig inkomstskatt och därmed får en sammanlagd marginalsatt på 50 procent eller mer. Att andelen som betalar den statliga skatten har ökat innebär att utbildningspremien minskar.

För att stärka incitamenten till kompetensutveckling, rörlighet och ansvarstagande i arbetslivet föreslog TCO ett nytt

mål för skattepolitiken innebärande att högst 25 procent av de heltidsarbetande ska betala statlig skatt, eller utslaget på alla löntagare 15 procent. TCO anser också att värnskatten bör slopas. Denna betalas främst av välutbildade löntagare med särskilt efterfrågad kompetens. Den har begränsad statsfinansiell betydelse samtidigt som den har negativa effekter på skattesystemets legitimitet och på tillväxtklimatet.

Är en ny skattereform möjlig?

Det finns många forskare, debattörer och organisationer som har framfört önskemål om en ny, genomgripande skattereform. Inför valet 2006 skrev TCO-ordföranden Sture Nordh, tillsammans med Sacos ordförande Anna Ekström och Svenskt Näringslivs ordförande Urban Bäckström, en debattartikel i Svenska Dagbladet där de försvarade principerna i århundradets skattereform.

Röster om skattereform

”Som jag ser det har flera av skälen för att undvika höga marginalskatter förstärkts sedan 1990-talet. --- En ny skattereform skulle kunna ge samlade nyttovinster för medborgarna utan att behöva leda till ojämna inkomstfördelning.

--- Beroende på vilka fördelningsmål som man vill uppnå kan en skattereform kombineras med högre transfereringar på olika områden precis som skedde i 1990/91 års skattereform.”

Nationalekonomen Lars Calmfors i En skattereform för 2000-talet, 2014

”För att Sverige ska förbli konkurrenskraftigt och vidmakthålla en hög välfärdsambition krävs ett

väl genomtänkt och effektivt skattesystem. Det har nu gått mer än 20 år sedan Århundradets skattereform och mycket har hänt sedan dess både vad gäller konkurrensen vi möter från omvärlden och kunskapen kring hur skatter påverkar företags och individers beteende.

Det finns stor potential för Sverige att få ett mer effektivt skattesystem. Men för att det ska bli verklighet behövs en övergripande och parlamentarisk reform som tar sin utgångspunkt i resultat från existerande forskning. En omläggning där skatteuttaget i högre grad förlitar sig på fastighets- och konsumtionsbeskattning i stället för inkomstskatter är önskvärt.”

Nationalekonomen Åsa Hansson i Ekonomisk Debatt 2014

”Mycket talar för att inkomstskattesystemet, om inget görs, gradvis kommer att mista sin legitimitet på samma sätt som tidigare skedde med förmögenhetsskatten. Frågan är om vi passivt ska låta systemet erodera eller om vi i ordnade former ska reformera det så att det fungerar någorlunda väl och behåller (eller snarare återfår) sin legitimitet.”

Förre finansministern Erik Åsbrink (S) i En skattereform för 2000-talet, 2014

”Vi behöver en ny skattereform. Jag sätter mig gärna tillsammans med Erik Åsbrink och skissar på det.”

Förre Moderatledaren Bo Lundgren i Dagens Industri den 21 juli 2015

Det är lätt att peka på svårigheter med att genomföra en sådan reform. Vilka partier vill riskera sitt väljarstöd genom att exempelvis återinföra fastighetsskatten eller höja moms på de varor och tjänster som i dag har en låg moms? Och hur skapar man en långsiktigt stabil majoritet i ett parlament med åtta partier, varav mindre än hälften ligger på ett betryggande avstånd från fyraprocentsspärren?

En stor skattereform har dock den fördelen att man kan ta ett helhetsgrepp på skattesystemet, vilket är nödvändigt för att åstadkomma enkelhet och likformighet. Dessutom blir de statiska effekterna för varje givet skattesubjekt så många, att varje enskilt särintresse kan ha svårt att få genomslag. Det blir helt enkelt för trångt på debattorget. Dessutom är det mycket svårt att beräkna totalutfallet för den enskilde. Möjligen kan då den princip som USA:s president Harry S. Truman en gång slog fast bli relevant: If you can't convince them, confuse them!

Ännu har inget parti kommit ut på banan vad gäller en stor skattereform. De politiska partiernas ungdomsförbund brukar dessbättre ha större möjligheter att tänka nytt och fritt. Den 2 juni 2013 presenterade Liberala Ungdomsförbundet och Sveriges Socialdemokratiska Ungdomsförbund ett gemensamt skatteförslag som bygger på samma principer som århundradets skattereform. Det finns kanske ett visst hopp om framtiden ändå.

Källor

Litteratur

Andreas Bergh: Den kapitalistiska välfärdsstaten, Studentlitteratur 2013

Mats Bergstrand (red): En skattereform för 2000-talet – elva röster om hur Sverige får ett bättre skattesystem, PMJ 2014

Lennart Bodström: Mitt i stormen, Hjalmarson & Högberg 2001

Anna Breman och Anna Felländer: ”Diginomics – Nya ekonomiska drivkrafter” i Ekonomisk Debatt 6/2014

Ingvar Carlsson: Så tänkte jag, Hjalmarson & Högberg 2003

DS 2013:19: Svenska framtidsutmaningar, Slutrapport från regeringens framtidskommission

En skattereform för århundradet som kom sen – En uppmaning och rapport från Sveriges Socialdemokratiska Ungdomsförbund och Liberala Ungdomsförbundet, 2013

Kjell-Olof Feldt: Alla dessa dagar – I regeringen 1982–1990, Norstedts 1991

Kjell-Olof Feldt: Mot en ny skattereform – Globaliseringen och den svenska välfärden, Globaliseringsrådet 2009

Inga Hamngren: ”Feldt och Westerberg överens om skatterna” i TCO-tidningen 19/1989

Åsa Hansson: ”Dags för en ny skattereform” i Ekonomisk Debatt 4/2014

Magnus Henrekson och Mikael Stenkula: Swedish Taxation Since 1862 – An Overview, Institutet för Näringslivsforskning Working Paper no 1052, 2015

Anders Johnson: Det svenska teleundret – Entreprenörer, ingenjörer och andra hjältar, Ekerlids förlag 2000

Anders Johnson: Globaliseringens tre vågor – Sveriges internationalisering under 150 år, Globaliseringsrådet 2008

Bengt Lewin: Efter skattereformen – En genomgång av svensk skattepolitik 1992–2009, Riksrevisionen 2009

Astrid Lindgren: ”Pomperipossa i Monismanien” i Expressen den 10 mars 1976

Lägre skatt på arbete och kompetens – TCOs skatteprogram för högre tillväxt och fler jobb, TCO 2006

Stig Malm: 13 år, Utbildningsförlaget Brevskolan 1994

Gunnar Myrdal: ”Dags för ett bättre skattesystem!” i Ekonomisk Debatt 7/1978

Mats Nilsson: Bengt Westerberg, Ekerlids förlag 1995

Olle Nilsson och Brita Åsbrink: Ingrid Gärde Widemar – Stjärna på liberal himmel, Atlantis 2005

När, Var Hur – Årets uppslagsbok (olika årgångar), Forum

På tal om kvinnor och män – Lathund om jämställdhet 2014, SCB 2014

SOU 1964:25: Nytt skattesystem, Förslag avgivet av Allmänna skatteberedningen

SOU 1990:44: Demokrati och makt i Sverige, Maktutredningens huvudrapport

Statistisk årsbok (olika årgångar), SCB

The Little Data Book 2015, Världsbanken 2015

Utländska företag 2013, Tillväxtanalys 2014

Bengt Westerberg: ”Skattereform för 1980-talet” i Ekonomisk Debatt 8/1981

Uno Westerlund: En glansfull framtid – Ur TCOs historia 1944–2010, Premiss förlag 2011

Webbplatser

DN Arkiv: arkivet.dn.se (diverse artiklar)

Ekonomifakta: ekonomifakta.se (diverse statistik)

TCO: tco.se (diverse artiklar)

Intervju

Björn Rosengren

TCO

Tjänstemännens centralorganisation – eller TCO i dagligt tal – är en partipolitiskt obunden facklig centralorganisation. Vi samlar 14 fackförbund som tillsammans har drygt 1,3 miljoner medlemmar.

Vår uppgift är att påverka politiken och samhällsutvecklingen för goda villkor i arbetslivet. Det gör vi genom att ge röst åt professionella och välutbildade människors behov av utveckling, trygghet och välfärd.

Medlemmarna i TCO-förbunden jobbar i landets privata tjänste- och industriföretag, kommuner, landsting, kyrka, statliga myndigheter och i den ideella sektorn. Vår spännvidd är stor. Bland yrkesgrupperna finns allt från ingenjörer, journalister och lärare till poliser, ekonomer och sjuksköterskor. Över 60 procent av medlemmarna är kvinnor. Cirka hälften av medlemmarna arbetar i vardera den privata och offentliga sektorn.

Våra viktigaste frågor handlar om arbetsmarknads- och utbildningsfrågor, ekonomisk politik för tillväxt, trygghetssystemen, jämställdhet och mångfald.

Tjänstemännens centralorganisation
Linnégatan 14, 114 94 Stockholm
Tel 08-782 91 00, tco.se

